

ВИХОВНИЙ ХАРАКТЕР НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Про географію як світоглядний освітній предмет у курсах природничих наук із залученням філософських знань під час навчання. Приділяється значна увага формуванню наукового світогляду, інтегрованого навчання природничих предметів (фізики, хімії, біології і географії), а також питанням виховання громадянина-патріота в умовах реалізації концепції Нової української школи. Це естетичне і екологічне виховання в умовах воєнного стану, а також професійна орієнтація, яка сприятиме поєднанню інтересів особистості і суспільства. У найближчій перспективі (2023 – 2027) це набуде важливого чинника післявоєнної відбудови економіки України.

Розраховані на науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників, майбутніх учителів.

Ключові слова: *науковий світогляд, інтегроване навчання, Нова українська школа, професійна орієнтація.*

About geography as a worldview educational subject in natural science courses with the involvement of philosophical knowledge during training. Considerable attention is paid to the formation of a scientific worldview, integrated teaching of natural subjects (physics, chemistry, biology and geography), as well as to the issue of educating a patriotic citizen in the context of the implementation of the concept of the New Ukrainian School. This is aesthetic and ecological education in the conditions of martial law, as well as professional orientation, which will contribute to the combination of the interests of the individual and society. In the near term (2023-2027), this will become an important factor in the post-war reconstruction of Ukraine's economy.

Designed for scientists, scientific-pedagogical and pedagogical workers, future teachers.

Keywords: *scientific outlook, integrated education, New Ukrainian school, professional orientation.*

Вступ. Одним із головних завдань освітньої географії є реалізація її світоглядної функції. **Світогляд** дає людині соціально-політичну, наукову, філософську, етичну, релігійну, моральну естетичну орієнтацію. Саме в залежності від світогляду людина приймає кардинальні рішення у вирішенні життєвих проблем: вибір життєвого шляху, визначення сенсу життя і активної життєвої позиції. Необхідно підкреслити, що світогляд є найбільш складною

формою духовного засвоєння дійсності. Ця складність проявляється у процесі аналізу структури світогляду. З предметної точки зору світогляд увібрав у себе знання про світ, природу, суспільство, людину з її різноманітними стосунками з навколишнім світом. Як бачимо, це саме ті знання, які формуються з допомогою географічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розуміючи важливість формування світогляду для учнів, освітня практика, між іншим припускається помилок у шляхах досягнення цієї мети. Окремі педагоги вважають, що для того, щоб сформувавши світогляд, достатньо дати учням/ученицям *філософські знання*. Тому вони намагаються ввести до Модельних навчальних програм комплекс філософських категорій, досить складних для розуміння учнів/учениць. Відомо, що світогляд – це система знань про світ або комбінація найбільш загальних поглядів на природу і суспільство, на місце людини у природі і в системі суспільних відносин. Як бачимо, це саме ті галузі знань, які формує освітня географія. У процесі педагогічної діяльності учитель обов'язково враховує ті факти, що наукові знання стають частиною світогляду лише за тієї умови коли вони:

- філософськи обґрунтовані;
- відповідають інтересам особистості;
- підкріплені життєвим досвідом;
- перетворені у систему переконань і принципів.

Виходячи із світоглядної направленості освітньої географії і її роль у розв'язанні цього завдання, співробітники відділу методики навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України дійшли такого висновку:

- географія є одним із основних предметів у системі природничої освіти, який має вплив на формування *наукового світогляду* учнів/учениць і їх самосвідомість і надає їм унікальної можливості визначити своє місце у світі і своє усвідомлене ставлення до природи, суспільства, людей і до себе самого;
- географія має можливість *інтегрувати* у цілісну систему знання про природу суспільний розвиток, залучаючи при цьому, не лише географічний матеріал, але й фізику, хімію, біологію, історію, економіку, суспільствознавство, соціологію, демографію, екологію, літературу і різні жанри мистецтва;
- географія має вплив не лише на пізнавальну сторону самосвідомості, але й сприяє формуванню ідеалів, ціннісних орієнтацій, самооцінки. Все це, як відомо, є рівноцінними складовими людської самосвідомості.

Важливим завданням освітньої географії є *естетичне виховання* учнів/учениць.

Важливість естетичного виховання визначається тим, що воно дає змогу розвивати індивідуальні особливості дитини, її пізнавальну активність, зорову пам'ять, спостережливість, швидку реакцію, образне мислення, не кажучи вже про розвиток її сенсорної і загальної культури. «Найважливіше завдання систематичного виховання, – підкреслював В. О. Сухомлинський, навчити дитину бачити в красі оточуючого світу духовне благородство, доброту, сердечність і на основі цього стверджувати прекрасне в собі» [1].

Виходячи з цього положення, учитель на яскравих прикладах показує неповторність і красоту рідного краю, говорить про тендітність цієї краси, яка потребує любові і уваги людини. Отже сама *природа* виступає тут як один із найважливіших засобів естетичного виховання. А якщо її *інтегрувати* з можливостями мистецтва, праці, гарних людських стосунків, результат буде ще вищим.

Процес естетичного виховання вбирає в себе дві найважливіші його складові – почуття і емоції. При цьому сфер, завдяки яким вони виникають є багато. Це естетичні погляди, смаки, ідеали, естетичні дії, потреби.

Однією з головних особливостей географічних курсів «Україна у світі: природа, населення» і «Україна і світове господарство» є його *екологічне спрямування*, саме у процесі його вивчення формуються елементи екологічних знань і вмінь, основні елементарні уявлення не тільки про об'єкти і явища природи, але про їх взаємодії, взаємозв'язки, про місце людини в природі – не стороннього спостерігача або володаря природи, а її невід'ємної складової частини, тобто відбувається формування *екологічної культури* учнів/учениць.

До *методів формування екологічної культури* в зазначених географічних курсах відносимо:

- розгляд екологічних проблем сучасності, вивчення об'єктів навколишнього середовища та істотних зв'язків між ними;
- евристична бесіда з елементами диспуту з екологічної тематики;
- екологічні повідомлення дослідницької спрямованості;
- ігрова діяльність екологічного змісту;
- методи реалізації практичних завдань з природоохоронної діяльності;
- колективні творчі справи екологічної спрямованості.

Можна обґрунтовано стверджувати, що *екологічне виховання* географічних курсів «Україна у світі: природа, населення» і «Україна і світове господарство» є досить важливим та перспективним компонентом сучасних наукових основ соціалізації учнів/учениць.

Суспільні відносини, які у воєнному стані (з 24 лютого 2022 р.) знаходяться в стадії радикальних змін, охоплюють сферу матеріального і духовного життя людей. Вони передбачають гармонізацію відносин кожної особистості, особистості і суспільства в цілому. Залучення молодих людей, які закінчують школу, до складної і суперечливої системи суспільних відносин, залежить від уміння самостійно і творчо думати в умовах, не завжди безконфліктних людських взаємовідносин. Від уміння вірно сприймати і оцінювати не тільки самого себе, якості інших людей, людські взаємовідносини, давати їм принципові оцінки, залежить рівень соціалізації випускників шкіл у суспільстві.

Для досягнення *поєднання інтересів особистості і суспільства* необхідна *професійна орієнтація*. Соціалізація учнів/учениць старшої школи досить складний процес, і ми розглядаємо профорієнтацію як один із її засобів. Професійна орієнтація – динамічний процес узгодження людини з професією. Основний принцип професійної орієнтації полягає в тому, що особистість

досягає успіху в діяльності тоді, коли вона повністю проявить свої здібності і це їй приносить задоволення.

Розглядаючи умови формування професійних інтересів учнів, як провідної *інтегральної якості* особистості у свідомому виборі професії, слід зазначити, що визначальними для них є три взаємопов'язані *групи факторів*: соціально-економічні, психологічні, педагогічні. Кожна із зазначених груп факторів диктує свої специфічні умови підготовки учнів/учениць до свідомого і обґрунтованого вибору професії.

Виконуючи програмні вимоги, вчитель одночасно включає в мету заняття і завдання з професійної орієнтації. Ними можуть бути:

- виявлення інформаційної готовності учнів/учениць старшої школи до свідомого вибору професії;
- виховання в учнів/учениць якостей, які необхідні для всіх професій: працелюбність, дисциплінованість, організованість і т. д.;
- вивчення окремих професій, їх психофізіологічних особливостей відповідно до потреб учнів, суспільства.

Відповідно до поставленої мети, учитель обирає і відповідні *методи*. Серед них поширені: бесіда про професії, що пов'язані з природничими науками, спостереження, самостійна творча робота учнів/учениць, аналіз результатів діяльності учнів/учениць старшої школи.

При вивченні ряду тем з географії створюються сприятливі умови для ознайомлення учнів/учениць старшої школи з особливостями окремих професій, розкриття ролі соціальних знань в оволодінні темою.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, передового досвіду учителів і наші спостереження показують, що на заняттях географії в старшій ланці профорієнтаційна робота є ефективною якщо:

- забезпечується зв'язок програмованого матеріалу з сучасністю, перспективами розвитку виробництва;
- у процесі вивчення окремих розділів і тем Модельних навчальних програм вчителі демонструють учням/ученицям необхідність оволодіння конкретною інформацією;
- в ході проведення заняття підкреслюється важливість необхідної для засвоєння з визначеної теми знань для оволодіння певними професіями;
- демонструється, як в результаті використання географічних знань, підвищується ефективність праці окремих спеціалістів;
- вирішуються завдання виробничого і соціального характеру.

Висновки. Отже, на заняттях з географії є можливість профорієнтаційної роботи з учнями/ученицями, знайомством з рядом професій. Більш детально про методологічну основу профорієнтаційної роботи в контексті економічної освіти в умовах Нової української школи зверніться до наших праць [2].

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори у 5 томах. К., 1977. Т.4. С. 369.
2. Яценко В. С. Профорієнтаційна робота в контексті економічної освіти в умовах Нової української школи. Концептуальні засади

компетентнісного навчання географії та економіки : збірник матеріалів круглого столу «Історія – діалог – траєкторія розвитку», присвяченого 85 річчю відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України (08 жовтня 2019 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2019. С. 59-63.